

Masdar-nāme-yi Türkî'deki İsimlerin Tematik Söz Varlığı

Sevda Kaman*

Öz

Hindistan, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'in büyük bir kısmını kapsayan sınırlarıyla kısa zamanda büyüyen Bâbürlü Devletinin Farsça, Arapça, Hintçe, Urduca gibi çeşitli dillerin konuşulduğu kozmopolit bir yapısı vardır. Arapça din dili olarak gücünü korurken 16. yüzyılın sonlarından itibaren Farsça, Bâbürlü Devletinde yönetim, kültür ve güç aracı haline gelmiştir. Devletin kurucusu Bâbür Şah'ın (H. 888/M. 1483- H. 937/ M. 1530) resmî dil tayin ettiği Çağatay Türkçesi yalnızca saray erkânının ve ordunun bildiği yerel dile dönüşmüştür. Bu sebeplerle saray erkânı ve yöneticiler ata dillerinin öğrenilmesi ve korunması için Türkçe dersleri almışlar, Çağatay Türkçesini öğreten sözlük ve gramer kitaplarının yazılmasını teşvik etmişlerdir. Bunlardan biri Mîr Îsâoğlu Hâcî Şâşî'nin I. Bahadır Şah'ın emriyle H. 1090/ M. 1679 yılında yazdığı *Masdar-nāme-yi Türkî*'dir. Çağatay Türkçesi-Farsça olarak iki dilli hazırlanan ve sözlük-gramer niteliği taşıyan eserde isimler sıralanırken kısmi olarak tematik usulden faydalanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde *Masdar-nāme-yi Türkî* tanıtılmış; ikinci bölümünde doküman analizi yapılarak eserdeki isimlerin tematik tasnifi ve içerik değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın amacı eserin yazıldığı dönemin gündelik hayatına, kültürel yapısına dair bilgiler içeren söz varlığına ve tematik yapısına dikkati çekmek, Bâbürlü

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bartın/Türkiye, skaman@bartin.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8167-8961.

Devleti zamanında yazılan sözlüklerin ortak söz varlığının tespit edilmesine ve bu sözlüklerin tematik yönden karşılaştırılmasına yönelik araştırmalara, sözlükbilim-toplumsal dilbilim çalışmalarına veri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bâbürlü Devleti, Çağatay Türkçesi, Çağatayca-Farsça sözlükler, tematik sözlük, isimler.

The Thematic Vocabulary of the Nouns in *Masdar-nāme-yi Turkī*

Abstract

The Mughal Empire, which rapidly expanded its borders to encompass much of India, Afghanistan, Pakistan, and Bangladesh, possessed a cosmopolitan structure in which a variety of languages - such as Persian, Arabic, Hindi, and Urdu were spoken. While Arabic retained its authority as the language of religion, from the late 16th century onward Persian became a key instrument of administration, culture, and power in the Mughal Empire. Chagatai Turkish, which the founder of the empire, Babur Shah (1483–1530) (AH 888-937), designated as the official language, gradually turned into a vernacular known only by the court elite and the military. In an effort to preserve their ancestral language, court officials and administrators promoted the teaching of Turkish and supported the production of instructional materials such as grammars and dictionaries. One of these is the *Masdar-nāme-yi Turkī*, written by Mîr Îsâoğlu Hâcî Şâşî in 1090 AH / 1679 CE upon the order of Bahadur Shah I. Prepared bilingually in Chaghatay Turkish and Persian, the work functions as both a dictionary and grammar, and while listing nouns it partially employs a thematic method. The first part of the study introduces the *Masdar-nāme-yi Turkī*, while the second part provides a thematic classification and content analysis of nouns in the work through document analysis. The aim of the study is to draw attention to the vocabulary and thematic structure of the work, which provides information about the daily life and cultural context of the period in which the work was written, and to provide data for research on identifying the shared lexicon of dictionaries compiled in the Mughal Empire, comparing these dictionaries thematically, and for lexicological and sociolinguistic studies.

Keywords: The Mughal Empire, Chagatai Turkish, Chagatai-Persian dictionaries, thematic dictionary, nouns.

Giriş

Hindistan'da İslamiyet'in yayılmasında belirleyici bir rol oynayan, farklı etnik ve dinî toplulukları yaklaşık üç yüz yıl boyunca yöneten Bâbürlü/Bâbü Devletinin (H. 932/M. 1526-H. 1274/ M.1858) kuruluş dili Çağatay Türkçesiydi. Bâbü'nün oğlu Hümayün'ün (H. 913/M. 1508-H. 963/M. 1556) İran sürgünü sırasında Safevilerle yakınlaşması, İranlılarla kurduğu kültürel ve siyasî bağlar, sarayda Farsçanın ağırlık kazanmasına vesile olmuştur.¹ Bâbürlü Devletinin dil politikası üzerine yazılarıyla dikkati çeken Alam'a göre yöneticiler, çok sayıda yerel ve bölgesel güç grubu üzerinde üstün ve emperyal bir otorite kurmayı ve farklı kimlikleri kapsayan bir siyasi kültür geliştirmeyi amaç edinmişler, Farsçanın bu ideali iletmek ve sürdürmek için en uygun araç olmayı vaat ettiğini düşünmüşlerdir.²

Bâbürlü Devletinden önce Hindistan'da Müslüman elitlerin dili olarak görülen Farsça, özellikle edebî eserlerde ve resmî belgelerde tercih edilirken Çağatay Türkçesi saray halkı ve ordu tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Ata mirası olan Çağatay Türkçesinin unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması için yönetici sınıfın emriyle çok sayıda ders kitabı niteliğinde sözlük ve gramer kitabı yazdırılmıştır.³ Yönetici sınıf ve ordu, Türkçe bilmeyi bir kimlik unsuru olarak değerlendirdikleri için atalarının yadigârını korumak istemişlerdir. Dil öğretiminin esas alındığı bu eserlerin birçoğu resmî dilin Farsça olması sebebiyle Farsça açıklamalı olacak şekilde iki dilli hazırlanmıştır.

Masdar-nâme-yi Türkî

Farklı medeniyetlerde yazılan ilk sözlüklerin ortak özelliği kutsal metinleri anlama ihtiyacıyla doğmalarıdır. Bu ihtiyaçtan ötürü sözlükçülük serüveni tematik sözcüklerin derlenmesiyle başlar. Türkçede *adbilimsel/düzensel/konusal/kavramsal/kavram ya da kavram alanı/ konu tasnifli sözlük/ konu sözlükleri* olarak adlandırılan *tematik sözlükler* yabancı dillerde de pek çok farklı isimle karşılanmıştır.⁴ Jackson'a⁵ göre tematik sözlük, alfabetik sözlüğün muhtemelen

1 Akbar S. Ahmed, *Hindistan'da İslâm kültürü çalışmaları*, İnsan Yayınları, 1995, s. 314.

2 Muzaffâr Alam, *Hindistan'da İslam/Siyaset Dili ve Siyaset Kültürünün İnşası [1200-1800]*, çev. İhsan Durdu, İstanbul, VakıfBank Kültür Yayınları, 2022, s. 178.

3 Nevzat Özkan, "Türk Dilinin Çekildiği Önemli Bir Saha: Hindistan", *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi/International Journal of Turcic Dialects (TÜRKLAD)*, cilt 6, sayı 1, 2022, s. 14.

4 Pelin Kocapınar, "Kavram Sözlükleriyle İlgili Terminoloji Üzerine", *Turkish Studies*, cilt 9, sayı 9, 2014, s. 747.

5 Howard Jackson, *Sözlükbilime Giriş*, çev. Mehmet Gürlek - Emine Patat, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 2016, s. 234.

veremeyeceği söz varlığı yapısı için bir kavrayış sağlamaktadır. Türkçenin tarihî dönemlerinde yazılan sözlüklerin birçoğunda Arap sözlükçülüğündeki tematik sözlük geleneği⁶ örnek alınmıştır. Bu gelenekten beslenen Harezmi-Kıpçak, Çağatay, Anadolu sahasındaki iki/çok dilli tematik sözlükler genellikle satır arası tercüme şeklinde hazırlanmıştır.⁷

Tematik sözlükler, konuya göre olma eğiliminde olan dil öğretimi için açık bir referans kitabıdır.⁸ Hindistan'da Çağatayca Türkçesini öğretmek amacıyla yazılan iki dilli gramer-sözlüklerden biri *Kélür-nâme (Zebân-ı Türkî)*'dir. Muhammed Ya'kub-ı Çingî tarafından kaleme alınan *Kelür-nâme*'nin (H. 1068-1118/M. 1658-1707) Taşkent ve Londra nüshalarındaki isimler tematik usule göre "1. Gökyüzü ile ilgili sözcükler, 2. Yer ve onunla ilgili sözcükler, 3. At ile binek hayvanları ve onlarla ilgili isimler, 4. Şahin ve doğan isimleri, 5. İnsan uzuvları (organları), 6. Anne, baba, akraba ve insanla ilgili sözcükler, 7. Kurşun, silah ve benzeri diğer isimler, 8. Sayılar (rakamlar), 9. İsimler, işaret isimleri, zamirler ve günlük hayatla ilgili diğer isimler" şeklinde tasnif edilmiştir.⁹ Yine aynı sahada dil öğretmek amacıyla Çağatay Türkçesi-Farsça yazılan *Fazlullah Han Lügati*'nin (H. 1068-1118/M. 1658-1707) son bölümünde isimler "askerî terimler ve Türk boyları; meyveler, madenler, hayvanlar, organlar ve rakamlar" şeklinde sıralanmıştır.¹⁰

Bu çalışmada ele alınan *Masdar-nâme-yi Türkî (MT)*¹¹ de satır arası iki dilli mensur bir sözlüktür. Eser, isim ve fiil çekimlerini, cümle örneklerini de içeren yapısıyla aynı zamanda gramer kitabı özelliği taşır. *MT*, Mîr İsmâoğlu Hâcî Şâşî Taşkendî tarafından H. 1090/M. 1679, Koyun yılında kaleme alınmıştır. Evrenzib ve Şâh Âlem Bahâdur Şâh'ın döneminde sarayda hanedan mensuplarına Türkçe

6 Arap sözlükçülüğündeki tematik sözlük geleneğine dair ayrıntılı bilgi için bk. İsa Durmuş, "Arapça Sözlük Yazımı: Farklı Yöntemler ve Türler", (içinde) *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (4-6 Kasım 2010)*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2010.

7 Pelin Kocapınar, "Kavram Sözlüğü ve Türkçe", *Geçmişten Geleceğe Türk Sözlükçülüğü – Elginkan Vakfı 3. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (19-21 Nisan 2017)*, İstanbul, Kırıntı Yayınları, 2017, s. 330.

8 Howard Jackson, *a.g.e.*, s. 229.

9 Funda Kara, "Sözlük Bilimi Açısından Kélür-Nâme", *Prof. Dr. Avni Gözütok -Armağan Kitap-*, ed. Prof. Dr. Süleyman Efendioğlu - Dr. Öğr. Üyesi Hüsna Kotan, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, 2020, s. 181.

10 Seyfullah Öztürk, "Fazlullâh Han Lügâti (İnceleme-Metin-Dizin)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 2022, s. 2.

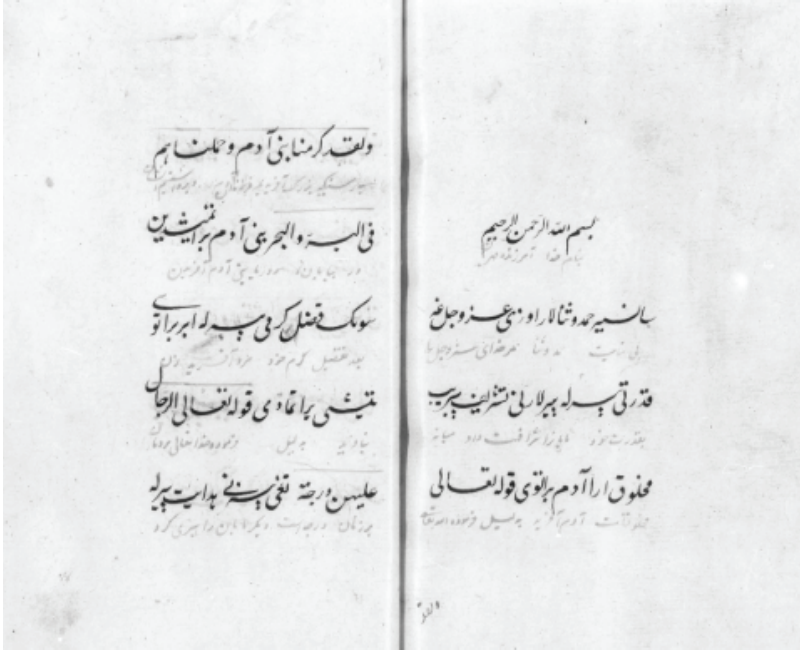
11 *Masdar-nâme-yi Türkî* isimli eser bu bölümden itibaren *MT* şeklinde kısaltılarak verilmiştir.

öğretmekle görevlendirilen Mîr Îsâoğlu Hâcî Şâşî Taşkendî'nin Çağatay Türkçesini öğreten *Tâcü'l-Mesâdir* isimli bir eseri daha vardır.¹² Türkçeyi öğretme gayesi güden Mîr Îsâoğlu Hâcî Şâşî Taşkendî, *MT*'de düzenli bir şekilde olmasa da belirli bir alanın tanımlanması ve ezberlenmesi için uygun olduğundan tematik sözlük geleneğinden hissedilir derecede yararlanmışır. Türkçedeki tarihî tematik sözlüklerde isimler alt başlıklarla konularına göre sınıflandırılmışır ancak *MT*'de sadece bir alt başlık (41a/1 *düvâzdeh sâl be-zebân-ı Türkî ke biş-ter der isti'mâl est*) bulunmaktadır. Bu başlık altında On İki Hayvanlı Türk takvimi sıralanmışır. *MT*'de bu alt başlık dışında “7a/1 *qarğa/ sart/ baykuş/ qanat/ kıyruk/ kavun/ (2) üzüm/ cigde/ alma/ yüzme/ nâr*” örneğindeki gibi tematik olarak sıralanmış pek çok isim vardır ancak eserdeki isimlerin art arda sıralanmayıp fiil çekimleri ve cümle örneklerinin arasına serpiştirilmesi eserdeki tematik düzeni sistematik olmaktan çıkarır: “39a/ 5 *tér/ térledim/ tér aqtı (6) térledi/ tiken/ kış/ küz/ yaz/ bêşik (7) uşak/ kayna/ kaynat/ yalañ/ yalanğaç*.”

MT'nin mukaddimesi ile eserin esasını teşkil eden sözlük-gramer kısmı Paris Millî Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu'nda iki ayrı yazma nüsha şeklinde bulunmaktadır. Eserin başka bir nüshasına tesadüf edilmemiştir. Paris Millî Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu'nda Supplément Turc 1013 arşiv numarasıyla kayıtlı bir mecmuanın 37b-48a varakları arasında eserin mukaddimesi bulunmaktadır.¹³

12 Nabi Hadi, *Dictionary of Indo-Persian literature*, Indira Gandhi National Centre for the Arts-Abhinav Publications, 1995, s. 218.

13 Paris Millî Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu'nda Supplément Turc 1013 numarasıyla kayıtlı yazmanın açık erişim adresi: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10082354t.r=suppllemen%20turc%201013?rk=85837;2> / [Erişim Tarihi: 10.05.2025]

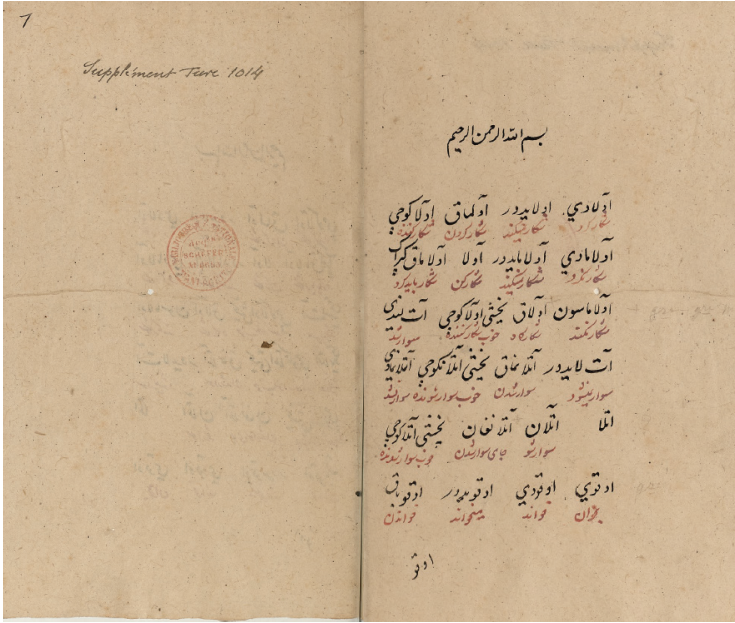

Görsel 1. *Masdar-nâme-yi Türkî* (mukaddime),
Supplément Turc 1013, 37b-38a.

MT'nin künyesi ile ilgili bilgileri içeren 11 varaklık mensur mukaddimede¹⁴ eserin yazılış tarihi, Şâh Âlem Muhammed Muazzam (I. Bahadır Şah)'ın isteği üzerine kaleme alındığı, eserin Sultan Hoca Ahmed Yesevi'ye ithafen yazıldığı, hızlıca bitmesi için esere bu ismin verildiği ifade edilmiştir. Temmet kaydında bildirildiği üzere eser H. 1265 / M. 1849 yılında istinsah edilmiştir. Yazı türü nestalik olan yazmanın her sayfasında 10 satır (5 satır Türkçe, 5 satır Farsça) yer almaktadır. Aynı eserin sözcük ve cümle listesinden oluşan 42 varaklık sözlük-gramer kısmı ise Supplément Turc 1014 arşiv numarasıyla kayıtlıdır.¹⁵

14 Mîr İsaöğlü Hâcî Şâşi Taşkendi ve eserleri hakkındaki bilgiler tarafımdan X. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (26-27 Eylül 2024) için hazırlanan *Çağatayca-Farsça Bir Sözlük: Masdar-nâme-yi Türkî* adlı sözlü bildiride aktarılmıştır. Tam metni henüz yayımlanmayan bildiride *Masdar-nâme-yi Türkî* tanıtılmış; eserin yazılış amacı, içeriği ve nüshaları, imla özellikleri üzerinde durulmuştur.

15 Paris Millî Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu'nda Supplément Turc 1014 numarasıyla kayıtlı yazmanın açık erişim adresi: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52519669j.r=supplément%20Turc%201014?rk=21459;2/> [Erişim Tarihi: 10.05.2025]. Bu nüsha kütüphaneye istekte bulunulduktan sonra dijital erişime açılmış ve yayın için kütüphaneden izin alınmıştır. Bu nüshanın transkripsiyonu ve dizin-sözlüğü tarafımdan hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Sevda Kaman, *Masdar-nâme-yi Türkî (Metin-Sözlük)*, Ankara, Bidge Yayınları, 2024; https://www.academia.edu/126841523/Masdar_n%C4%81me_yiT%C3%BCrk%C4%AB_Me

Görsel 2. *Masdar-nāme-yi Türkī* (sözlük-gramer),
Supplément Turc 1014.

Yazmanın her sayfasında 14 satır (7 satır Türkçe, 7 satır Farsça) yer almaktadır. Eserde “1b (2) *avladı/ avlaydur/ avlamak/ avlagüçi* (3) *avlamadı/ avlamaydur/ avla/ avlamak kérek* (4) *avlamasun/ avlağ/ yahşı avlagüçi*. 31b (3) *oynadı/ oynaydur/ oynamağ* (4) *oynagüçi/ oynamadı/ oynamas/ oynama* (5) *oynamasun/ oynamağ kérek/ oynama/ oynar yér* (6) *oynattı/ oyunçı/ oynatadur*” örneklerinde görüldüğü gibi fiillerin farklı şahıs ve kiplerde olumlu-olumsuz çekimleri ve fiilimsiler sıralanmıştır. Bununla birlikte eserde çok sayıda isim ve isim soylu sözcüğün örnekleri yer almaktadır. Eserde Farsça karşılığı satır altında verilen sözcüklerin Türkçedeki kullanım alanlarını gösteren ve günlük iletişimin pratik bir şekilde sağlanmasına yardımcı olacak cümle örnekleri de aktarılmıştır: “13b (4) *tagdağı kişi* (5) *tagdın çıktı/ tagge çıktı/ tagdan kêtürdi/ yér/ zemîn* (6) *bu yér kiminkidür/ yérge koy/ yérge tüşti/ yérge baktı*; 15a (2) *toyğuça yé* (3) *aş alıp kél/ aşımnu kêtür/ aç qarın* (4) *qarnımız aç/ aç bolsan yé/ tok/ qarnım tok* (5) *olturup yé*”. Fiil ve isim çekimlerini, cümle örneklerini içeren eser; yalnızca bir sözlük olmayıp Çağatay Türkçesinin morfolojik ve sentaktik yapısını yansıtan

tin_S%C3%B6zlük%3%B6zden_ge%C3%A7irilmisiz%59F/ [Erişim Tarihi: 20.05.2025] (Bu makalede, kitap bölümünden farklı olarak imlaları değiştirilen sözcükler okunuşu konusunda ikilik görülen *çıraylık, çıraysız, hoş, tuğma, tuğkan* sözcükleridir.)

gramer özelliklerini de içermektedir. Ancak eserde Çağatay Türkçesinin dil bilgisi kurallarına dair herhangi bir açıklama/bilgilendirme yapılmamıştır.

Yavuz, kavram ya da kavram alanı sözlüklerinin dil-düşünce ilişkisinin araştırılmasına, dil akrabalıklarının, geniş anlamdaki ad bilim sorunlarının incelenmesi ve aydınlatılmasına yardımcı olacak biçimde düzenlendiğini ifade eder.¹⁶ İki dilli sözlüklerin kültürlerarası etkileşim modeli olduğunu belirten Bagasheva, sözlüklerin basit araçlar olmadığını, bir kültürün (tek dilli sözlükler durumunda) veya kültürlerin (iki ve çok dilli sözlükler durumunda) karmaşık dinamiklerindeki anlık görüntüleri sürdürme ve kaydetme aracı olduğunu dile getirir.¹⁷ Bu bağlamda *MT*'nin, Çağatay Türkçesi ve Farsça arasındaki etkileşimi gösteren birer tanık olma özelliği taşıdığı söylenebilir.

Uygulamalı sözlükbilimde önemli yeri olan iki dilli tematik sözlüklerde dil öğrenimi esas alındığı için öğretilen dilin temel söz varlığı göz önünde bulundurulur, sözcük listeleri sıklık ve yaygınlık ölçütlerine göre belirlenir. Bu ölçütler dışında eserin söz varlığı incelenirken “*MT*, elitler için hazırlanan sofistike bir sözlük mü yoksa halk ağzından sözcükleri içeren genel bir sözlük müdür? Sözcük listeleri belirlenirken herhangi bir filtreleme/sınırlama yoluna gidilmiş midir?” sorularına cevap aranmıştır. Bu minvalde eser incelendiğinde hedef kitlenin saray erkânı olmasına rağmen eserin günlük konuşma dilinin söz dağarcığını yansıttığı görülür. Eserdeki cümle örnekleri de edebî dilin değil, konuşma dilinin öğretilmesinin amaçlandığını gösterir niteliktedir. Yine yazarın *poĸ* (bok) 17b/1, *çıç-* (sıç-) 41b/5, *siy-* (işe-) 41b/6 vb. sözcüklere yer vermesi, konuşma dilini yansıtırken bir filtreleme yoluna gitmediğine işaretler. Bu yönüyle eserin halk dilini temsil ettiği ve yazıldığı dönemin kültürel öğelerini pek çok yönüyle yansıttığı söylenebilir.

Bu çalışmadaki isimlerin tematik söz varlığının sınıflandırılmasıyla Bâbürlü Devleti zamanında -eserin telif ve istinsah tarihlerinden hareketle- 17-19. yüzyılda konuşulan ve öğretilen Çağatay Türkçesinin hangi kavram alanında geniş, hangisinde sınırlı olduğu saptanabilir.

16 Galip Yavuz, “Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 6, sayı 1, 2002, s. 117.

17 Alexandra Bagasheva, “Culture-specific Lexical Items, Concepts and Word-Level Communicative Strategies In English–Bulgarian/Bulgarian–English Lexicography”, (içinde) *English Dictionaries as Cultural Mines*, ed. Roberta Facchinetti, Cambridge Scholars Publishing, 2012, s. 115.

Masdar-nāme-yi Türkî'deki İsimlerin Tematik Tasnifi

Kavram alanı çalışmaları, eserlerin anlam dünyasının daha sistematik bir şekilde incelenmesine imkân tanınması, dil ve kültürün kavramsal haritasını çıkarması, dilin toplumsal, kültürel ve bilişsel işlevlerinin anlaşılmasına imkân sunması bakımından önemlidir. Son yıllarda eserlerin tematik tasnifine yönelik kavram alanı çalışmalarına ilgi artmış; özellikle yüksek lisans ve doktora tezleri başta olmak üzere pek çok akademik yayın ortaya konmuştur. Bu çalışmalardan biri Yılmaz Akdemir'in *Senglâh'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)* isimli kitabıdır. Akdemir, Mirza Mehdi Han Esterabadi tarafından (H. 1172-1173/M.1758-1760) İran'da Çağatay Türkçesiyle yazılan *Senglâh* isimli sözlükte geçen isimleri "1. Araştırma, sorma, sorgulama, okuma, bilgi ve haber kavramları, 2. Asker, askerlik, ordu ve savaşla ilgili kavramlar, 3. Bitkiler ve bitkilerle ilgili kavramlar, 4. Boy, kabile, uruk, soy ve sülale ile ilgili kavramlar, 5. Din ve dinle ilgili kavramlar, 6. Ekonomi ve değer kavramları, 7. Çadır, ev ve ev araç gereçleri, 8. Giysi ve giysilerle ilgili kavramlar, 9. Gök, sema, gökyüzü ve astronomi ile ilgili kavramlar, 10. Görevli ögeler, 11. Hava ve atmosfer olayları kavramları, 12. Hayvanlar ve hayvanlarla ilgili kavramlar, 13. Hukuk ve hukukla ilgili kavramlar, 14. İnsan ve insan ilişkileriyle ilgili kavramlar, 15. Kültür ve sanat kavramları, 16. Maden, mineral ve bunlarla ilgili kavramlar, 17. Meslekler ve mesleklerle ilgili kavramlar, 18. Organ adlarıyla ilgili kavramlar, 19. Özel adlar, 20. Boya ve renk kavramları, 21. Sayılar ve sayılarla ilgili kavramlar, 22. Ölçü, miktar, kıyas ve nitelik bildiren kavramlar, 23. Süs, süslenme ve süs malzemeleri, 24. Taşıt, eşya ve bazı araç gereçler, 25. Tıp ve sağlık kavramları, 26. Yeryüzüyle ilgili kavramlar, 27. Aş, yemek ve yemeklerle ilgili kavramlar, 28. Yönetim ve sosyal sınıf kavramları, 29. Yön/taraf ile ilgili kavramlar, 30. Zaman kavramları" 30 başlık altında detaylıca tasnif etmiştir.¹⁸

Hindistan'da yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüklerin tematik tasnifini içeren çalışmalar da vardır. Örneğin *Çağatayca-Farsça Manzûm Bir Lûgat Nisâb-ı Türkî* (H. 1265/M. 1849) isimli çalışmada Bedri Sarıca eserin söz varlığını "akrabalık bildiren sözcükler, at ve koşum takımları, savaş sanatları ve araç gereçleri, kuşlar, başka hayvanlar, vücut parçaları, madenler, bitkiler ve fiiller" başlıkları altında tasnif etmiştir.¹⁹ Fikret Turan, aynı sahada yazılmış Kelimetullâh Hâce Pâdişâh'ın *Nişâb-ı Kutbiyye* (H. 1253/ M. 1837) isimli Çağatay Türkçesi manzum sözlüğündeki isimler ile temsil ettikleri anlam alanlarını "1. Akrabalık ve sosyal

18 Yılmaz Akdemir, *Senglâh'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)*, İstanbul, Kriter Yayınevi, 2020.

19 Bedri Sarıca, *Çağatayca-Farsça Manzûm Bir Lûgat Nisâb-ı Türkî*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2014, s. 39-43.

ilişki isimleri, 2. Alet, edevat, eşya, kumaş ve silahlarla ilgili isimler, 3. Böcekler ve hayvanlarla ilgili kelimeler, 4. Din ve inançla ilgili kelimeler, 5. İnsanlık, kişilik, toplum ve sosyal düzenle ilgili kelimeler, 6. Meslekler, konumlar ve tavırlarla ilgili kelimeler, 7. Meyve, sebze ve yiyecek içeceklerle ilgili kelimeler, 8. Uzay, zaman, mekân, tabii varlık ve olaylarla ilgili kelimeler, 9. Vücut organları ve işlevleriyle ilgili kelimeler” şeklinde 9 başlık altında sıralamıştır.²⁰ Yine Fikret Turan’ın “Hindistan Babürlü Devletinde Yazılan Çağatayca Sözlüklerde Devlet Yönetimi ve Askeri Teşkilatla İlgili Kelimelere Dair” isimli makalesi de bu alandaki çalışmalardan biridir.²¹ Bodroglıgeti, Muhammed Yakûb Belhî’nin *Nisâb-ı Türkî (der Lugat)* isimli eserinde yer alan isimleri “A Glossary to the Rylands Eastern Turkic-Persian Versified Vocabulary” isimli makalesinde “organ isimleriyle ilgili kavramlar, akrabalıkla ilgili kavramlar, tarımla ilgili kavramlar, evcil hayvanlarla ilgili kavramlar, vahşi hayvanlarla ilgili kavramlar, kuşlarla ilgili kavramlar, at ve atçılıkla ilgili kavramlar, avcılıkla ilgili kavramlar, saray hayatıyla ilgili kavramlar, askerlik terimleri, giysiler ve giyim eşyalarıyla ilgili kavramlar, yiyeceklerle ilgili kavramlar, sofrayla ilgili kavramlar, metallere ilgili kavramlar, hastalıklarla ilgili kavramlar, meyvelerle ilgili kavramlar, aletlerle ilgili kavramlar, edebî terim” başlıkları altında incelemiştir.²² Fikret Turan’ın da belirttiği üzere, yöneticilerin teşvikiyle Hindistan’da Çağatay Türkçesini öğretme amacıyla kaleme alınan sözlük-gramerler, Bâbürlü Devleti bünyesinde bir Türk dilbilim ekolünün varlığına işaret etmektedir.²³ Bu sözlük-gramerlerdeki sözcük kadrosunun büyük ölçüde benzeşmesi, yazarların aynı dilbilimsel geleneğin temsilcileri olduklarını, söz konusu geleneği devam ettirdiklerini ve birbirlerinin çalışmalarından yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Bu paralelliğin bir diğer nedeni, eserlerin konuşma dilinin temel söz varlığını yansıtmasıdır. Öte yandan, söz varlığındaki farklılıklar, eserlerin yazıldığı bölgelerin dilsel ve ağız özellikleriyle açıklanabilir.

Tematik söz varlığı tasnifleri ele alınan eserin içeriğine göre şekillenmelidir. *MT*’nin söz varlığının önemli bir kısmı eserin mukaddimesinin bulunduğu

20 Fikret Turan, *Kelimetullah Hâce Pâdişâh Çağatayca Manzum Sözlük Nisâb-ı Kutbiyye*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 31-37.

21 Fikret Turan, “Hindistan Babürlü Devletinde Yazılan Çağatayca Sözlüklerde Devlet Yönetimi ve Askeri Teşkilatla İlgili Kelimelere Dair”, *Journal of Turkish Language and Literature*, cilt 59, sayı 1, 2019, s. 203-220.

22 A. J. E. Bodroglıgeti, “A Glossary to the Rylands Eastern Turkic-Persian Versified Vocabulary”, *Ural-Altaysche Jahrbücher*, cilt 53, 1981, s. 6-7.

23 Fikret Turan, “Turkic Grammar Books Written In Mughal India During The 18th and 19th Centuries”, *Turkic Languages*, sayı 13, 2009, s. 163-164.

mecmuada (Supplément Turc 1013) yer alan diğer Çağatay Türkçesi-Farsça yazılmış *Nisâb-ı Türkî-i Tūrân* isimli sözlük ile benzerlikler taşır. Bu benzerlikten ötürü *Nisâb-ı Türkî-i Tūrân*²⁴ üzerine yapılan çalışmada kullandığımız tematik tasnif *MT*'ye uyarlanmıştır *Nisâb-ı Türkî-i Tūrân*'da olduğu gibi bu çalışmada da tematik tasnifin alt başlıkları Hatice Şirin'in *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*²⁵ isimli eserinden, Nalan Şenata'nın *Divânü Lugâti't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık*²⁶ isimli doktora tezinden, Yeşim Çakır'ın *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî'nin Tematik Tasnifi (İsimler)*²⁷ isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Telif tarihi 17. yüzyılı, istinsah tarihi 19. yüzyılı gösteren ve buradan anlaşıldığı üzere uzun yıllar ders kitabı niteliğinde Çağatay Türkçesini öğretmek amacıyla kullanılan *MT*'nin bu çalışmayla ortaya konulan tematik sınıflandırılması, Bâbürlü Devletindeki gündelik hayat sosyolojisine ayna tutar; gündelik hayatın hangi alanları kapsadığını ve nelerin konuşma dilinde yer bulduğuna dair fikir verir. Nitekim Kamacı Gencer'in²⁸ (2021, 45) ifade ettiği gibi sözlükler sadece sözcük listelerinden ibaret dilsel kaynaklar değil, aynı zamanda birer toplumsal kaynaktırlar. *MT*'de geçen isimlerin tematik söz varlığı nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yapılarak tespit edilmiştir. Doküman analizi anlam çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgi geliştirmek amacıyla verileri inceleme ve yorumlama süreci²⁹ olarak tanımlanır. Belgesel gözlem/belgesel tarama gibi isimlerle de ifade edilen doküman analizi genel tarama ve içerik çözümlenmesi gibi iki amaca hizmet eder.³⁰ Dolayısıyla bu çalışmada doküman analizi yoluyla tespit edilen veriler ışığında esere bakabilmek, bu yönüyle Bâbürlü

24 Ayrıntılı bilgi için bk. Sevda Kaman - Savaş Karagözlü, *Nisâb-ı Türkî-i Tūrân (Çağatayca-Farsça Manzum Sözlük, İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara, Gece Kitaplığı, 2020.

25 Hatice Şirin, *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

26 Nalan Şenata, "Divânü Lugâti't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Manisa, 2020.

27 Yeşim Çakır, "Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî'nin Tematik Tasnifi (İsimler)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara, 2018.

28 Duygu Kamacı Gencer, "Sözlükbilim-Toplum Dilbilim Arakesiti", *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, cilt 3, sayı 3, 2021, s. 45.

29 Juliet Corbin - Anselm Strauss, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2008, s. 1.

30 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Devletine yönelik tarihî, sosyolojik ve dilbilimsel çalışmalara katkı sunabilmek amaçlanmıştır. Çalışmanın bir diğer amacı Bâbürlü Devleti zamanında yazılan sözlüklerin ortak söz varlığının tespit edilmesine ve bu sözlüklerin tematik yönden karşılaştırılmasına yönelik araştırmalara, sözlükbilim-toplumsal dilbilim çalışmalarına kaynak oluşturmaktır. Bu çalışmadaki tasnife isim-fiiller ve yapısal olarak sıfat-fiil, anlam olarak isim-i fâil eki olan *-Güçi* (کوچی) /-*ğuçı* (غوچی) ekini alan isimlerden fiil çekimleriyle sıralananlar dâhil edilmemiştir. Ancak kalıcı isim oluşturanlar ve “4a/1 *yol ırağ/ yol bolmasun/ yol yakın (2) yol körsetküçi*” örneğindeki gibi çağrışıma göre sıralananlar Farsça karşılıkları da dikkate alınarak sınıflandırmaya alınmıştır. Tematik sınıflandırmaya dahil edilmeyen diğer sözcükler şunlardır: “*bu, uşal, uşbu, muni, munda, ben, mén, biz, siz, ol, bile hem, birbir, émes, né, néçük, neme, yana*”. Makale okurlarının sözcüklerin Farsça karşılıklarını kontrol edebilmesi için eserin dijital erişim adresi giriş bölümünde dipnotta verilmiştir.

A. İnsan ve toplum

1. **Aile, akrabalık ve evlilik:** *abuşka* (koca/eş, 5b/4, 18a/3), *ana* (anne, 5b/6), *ata* (baba, 5b/6), *baba* (büyükbaba, dede5b/4), *dad* (baba, 5b/4), *ini* (kardeş, küçük kardeş, 5b/5), *ékeçi* (abla, büyük kız kardeş, 5b/6), *karındaş* (kardeş, 5b/7), *ıayın ana* (kaynana, kayın valide, 5b/6), *ıayın ata* (kaynata, kayınpeder, 5b/6), *ıayın ini* (küçük kayın, 5b/7), *kız* (kız evlat, 5b/5), *kıyev* (damat, güvey, 5b/5), *oğul* (erkek evlat, 5b/5, 27a/6), *öke* (ağabey, büyük kardeş, 5b/4), *siñil I³¹* (küçük kız kardeş, 5b/6), *tukқан* (doğan, doğmuş, öz kardeş, 27a/6), *tul* (dul, 22a/6), *yat oğul* (üvey erkek evlat, 16b/6).
2. **Cinsiyet:** *ıatun* (kadın, 5a/7, 5b/1, 17b/6, 17b/7), *ér* (erkek, adam, 5a/7, 17b/6), *érkek* (erkek, 6b/3), *tişi* (dişi, 6b/3).
3. **Yaş:** *ıarı I³²* (yaşlı, 5b/3, 18a/2), *yaş I³³* (ömür yaşı, yaş, 14b/1), *ıgıt* (yiğit, genç, 5b/4, 18a/2).
4. **İnsan ve topluluk:** *birge* (birlikte, beraber, 26b/3), *él* (halk, ahali, 22b/1), *kışi* (kişi, 3b/7, 6a/6, 13b/4, 16b/6, 16b/7, 22a/3, 22b/1, 25b/1, 25b/2), *yıkın* (insan kalabalığı, topluluk, 10b/3).

31 *siñil II* (hafif, 8b/4), bk. O. Hâl ve Görünüş, Özellik, Şekil.

32 *ıarı II* (bir kulaçlık uzunluk ölçüsü, karış, 26a/2), bk. N. Fiziksel, mekânsal ve ölçüsel kavramlar.

33 *yaş II* (yaş, 14b/2), bk. J. Beden ve sağlık.

- 5. İsim ve isimlendirme, kimlik kavramları:** *at II* (ad, 6a/1), *atlık II* (adlı, 6a/1, 8b/3), *öz* (kendi, 3b/6, 3b/7, 26a/2).
- 6. Memleket ve yer isimleri:** *ülke* (memleket, 27b/2), *yurt* (yurt, 24a/6, 24a/7).
- 7. Toplumsal ilişkiler ve ilişkilerde konum**
- a. Arkadaşlık, dostluk ve sevgililik:** *adaş*³⁴ (yâr, sevgili, 5b/7), *yoldaş* (yoldaş, arkadaş, 5b/7, 25a/7).
- b. Yabancılık:** *él kişi* (yabancı kişi, 22b/1), *yat* (yat, yabancı, 16b/5), *yat kişi* (yat kişi, el, 16b/6, 16b/7).

“İnsan ve toplum” başlığı altında yer alan 40 sözcük/sözcük grubu, eserin yazıldığı dönemin sosyolojik yapısını ve insanın sosyal çevresini yorumlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Türkçedeki kan bağıyla ve evlilik yoluyla oluşan akrabalık isimlerindeki çeşitlilik bu eserde de kendisini hissettirmektedir. Eserde birinci ve ikinci derece akrabalık bildiren sözcüklerin yanında aile ilişkilerindeki farklılıkları örnekleyen *tul* (dul), *yat oğul* (üvey erkek evlat) gibi sözcüklere de yer verilir. Yaş ve cinsiyet gibi bireysel nitelikleri belirten sözcüklerin yanı sıra topluluk aidiyeti ve dostluk, yabancılık kavramını örnekleyen sözcükler de bireylerin topluluk içindeki veya dışındaki konumlarını ve kurdukları ilişkileri gösterir.

B. İş, meslekler, maddiyat ve toplumsal sınıf

1. İş ve meslekler

- a. Kâhyalık, hizmetçilik ve kölelik:** *dâdek* (hizmetçi, cariyeye, 22a/7), *kul* (kul, köle, 22a/7), *kılluk* (kulluk, kölelik, 22a/7), *tuğma* (küçük köle, köle çocuğu 22b/1).
- b. Eğitim ve rehberlik:** *yol körsetküçi* (rehber, kılavuz, 4a/2).
- c. Askerlik, bekçilik ve avcılık:** *atlık I*³⁵ (binici, süvari, 6a/1, 8b/3), *başlığ* (komutan, kumandan, 24b/7), *buranğar* (ordunun sağ tarafı, 23b/6), *çerig* (asker, 24b/5, 24b/6), *cuvanğar* (ordunun sol tarafı, 23b/5), *tonğtar* (muhafız, gece bekçisi, 22b/3), *yayağ* (piyade, yaya, 8b/3, 8b/4).³⁶

34 Sözcük, *Masdar-nâme-yi Türkî (Metin-Sözlük)* (2024) isimli yayınımda şeklinde yazıldığı için “mim” harfine benzeyen noktadan ötürü *adamış* diye okunmuştur. Bu çalışmada yeniden gözden geçirilerek sözcüğün *adaş* şeklinde okunmasına kanaat getirilmiştir.

35 *atlık II* (adlı, 6a/1, 8b/3), bk. A. İnsan ve toplum.

36 Bunun için bk. Fikret Turan, “Hindistan Babürlü Devletinde Yazılan Çağatayca Sözlüklerde

d. Tarım ve hayvancılık: *ahtaçı* (seyis, baytar, 27a/1), *berz-ger* (ekinci, çiftçi, 24a/1), *ékici* (çiftçi, 24a/1), *taқаçı* (nalbant, 27a/1).

e. Ticaret, zanaatkârlık ve esnaflık: *ötükçi* (ayakkabıcı, çizmeci, 39b/6), *satküçi* (satıcı, 23b/4), *témürçi* (demirci, 7b/7), *yığaççı* (marangoz, 4a/3).

f. Müzik: *çalğucu* (çalgıcı, 40a/3).

g. Meşru olmayan meslekler: *bāzī oyunçı* (oyuncu, 9b/6), *kerahçı* (eşkıya, harami, 25a/1), *oğrı* (hırsız, 25a/2, 25a/3, 30a/4), *oğurluk* (hırsızlık, 25a/2), *oyunçı* (oyuncu, 31a/6).

2. Maddiyat ve toplumsal sınıf

a. Zenginlik, mal-mülk, mülkiyet, kazanç: *bağış* (bağış, 10b/4), *ége* (sahip, 22a/5, 22a/6), *égesiz* (sahibi olmayan, sahipsiz, 22a/6), *in III* (nişan, damga, 24a/5), *satık u sevād* (alış-veriş, ticaret, 23b/4), *üzük* (mühür, 24b/4, 24b/5).

b. Makam, rütbe, iktidar ve toplumsal sınıf: *dīvān bégi* (emir, 22b/2), *h'āce-i dīvān* (şahın veziri, 22b/2), *inağ* (hükümdarın mahrem dostu, mutemet adamı, 22b/2).

3. Yönetim, bürokrasi ve adalet: *kın I* (azap, işkence, 7b/5), *tügen* (vücuda vurulan kızgın damga, 24b/4), *yarlıg* (ferman, 3b/4, 26b/7).

“İş, meslekler, maddiyat ve toplumsal sınıf” başlığıyla verilen 38 sözcük/sözcük grubu, dönemin ekonomik faaliyetleri ve meslekleri, çalışma hayatı, toplumsal sınıflandırma hakkında veriler sunar. Müzik ve sanatın varlığına işaret eden *çalğucu* sözcüğü kadar *kerahçı*, *oğrı* gibi meşru sayılmayan mesleklerin verilmesi dikkat çekicidir. Yine bu başlıkta, askerlikle ilgili sözcükler askeri yapı ve ordu düzenine; “maddiyat ve toplumsal sınıf” başlığındaki sözcükler yönetim yapısı, adalet uygulamaları ve bürokratik rollere, mülkiyetin veya aidiyetin belirtilmesi için kullanılan ifadelere, dönemin sosyo-ekonomik durumuna yönelik kısmi bilgiler içerir.

C. Varoluş ve yaratılış

1. Varlık ve yokluk: *bar* (var, mevcut, 5a/1, 10a/4, 13a/5, 15a/6, 39b/1), *cānsız* (cansız, 5b/2, 18a/1), *ölüg* (ölü, 5b/1, 17b/7) *tirig* (diri, canlı, 5b/2, 5b/3, 18a/1), *tiriglik* (dirilik, canlılık, 5b/2, 18a/1), *yok* (yok, 13a/5, 14a/5, 40a/4).

2. Yaratıcı adlandırmaları: *Teyri* (Tanrı, 3b/5).

3. İnanç ve inanışla ilgili kavramlar: *hey*t (bayram, 23b/6), *kutluk* (kutlu, mübarek, 23b/6), *ay kutluk* (mübarek/kutlu ay, 23b/6), *yazuğ* (günah, /7).

“Varoluş ve yaratılış” başlığı altındaki 11 sözcük, inanç dünyası, ölüm ve kutsallık algısı ile ilgili ipuçları sunar. Bâbürlü Devletinde bu eserle benzer nitelikleri taşıyan ve aynı amaçla yazdırılan sözlüklerde “Tanrı” anlamına gelen sözcükler *Nisâb-ı Türkî*’de “Özi, Teyri, Ugan”³⁷, *Nisâb-ı Türkî der Luğat*’da “Teyri, Ugan”³⁸, *Nisâb-ı Kutbiyye*’de “İzi, Ogan, Talı, Tarağ, Tarı, Teyri”³⁹ şeklindedir. *MT*’de “Tanrı” anlamına gelen tek sözcük *Teyri*’dir ve diğer eserlerden farklı olarak sözcüğün cümle içinde kullanımı da örneklendirilmiştir: “4a/5 *Teyri/ Teyri bérdi/ Teyrim bérsün/ Teyri bilir*”.

D. Dil, anlatım ve yazı: çörçek (efsane, 28a/3), *söz* (söz, 4b/7, 5a/1, 12b/6, 23b/2, 25b/7).

E. İlim, bilgilenme, akıl: *çéçen* (âlim, bilgin, 11b/5, 22a/3), *onguluk?* (kavramalık, anlayış, 22a/4), *anlaşuçı* (anlayan, anlayışlı, 35b/7).

F. Av, savaş, kavga ve barış: *av* (av, 24b/2, 24b/3), *avlağ* (av yeri, 1b/4, 24b/2), *kaçkurın* (kavga, kargaşa, 3a/7), *tor* (tuzak, 24b/7, 25a/1), *tuzak* (tuzak, 25a/1), *uruş* (savaş, 8a/4, 8a/5, 8a/6, 8a/7), *yaraş* (barış, dostluk, 8a/7, 8b/1, 8b/2), *yürüş* (yürüyüş; sefer, saldırı, 8b/2).

“Av, savaş, kavga ve barış” başlığı altında verilen 8 sözcük toplumsal ilişkilerin dinamik yapısına, avcılığın önemli bir yeri olduğuna, *uruş-yaraş* sözcükleri çatışmaların yanı sıra uzlaşma arayışına tanıklık etmektedir. “Dil, anlatım ve yazı” başlığı altında verilen *çörçek* sözcüğü geleneğin varlığına, “İlim, bilgilenme, akıl” başlığı altında verilen 3 sözcük, toplumda epistemolojik (bilgi kuramıyla ilgili) konulara ve bilgiyi kavrama becerisine değer verildiğine işaretir.

G. Giyinme, çıplaklık ve giysiler: *bél bağ* (peştamal, havlu, 15b/3), *étek* (etek, elbisenin alt uçları, 14b/7), *iştan* (iç donu, 15b/3), *könlün* (iç gömlek, gecelik, 15b/3), *ton* (elbise, 8b/7, 14b/5, 14b/6), *yalağaç* (çıplak, 39a/7), *yalağ* (çıplak, 39a/7), *yancuğ*⁴⁰ (elbiseye dikilen cep, kese, 14b/7).

37 Sevda Kaman - Savaş Karagözlü, *Nisâb-ı Türkî (Çağatayca-Farsça Manzum Sözlük, İnceleme-Tenkitledi Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım)*, s. 48.

38 Andrés J. E. Bodrogligeti, “A Glossary to the Rylands Eastern Turkic-Persian Versified Vocabulary”, *Ural-Altaysche Jahrbücher*, cilt 53, 1981, s. 39.

39 Fikret Turan, *Kelimeullah Hâce Pâdişâh Çağatayca Manzum Sözlük Nisâb-ı Kutbiyye*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, s. 33.

40 Sözcük, *Masdar-nâme-yi Türkî (Metin-Sözlük)* (2024) isimli yayında *yapunçuğ* diye okun-

1. Kumaşlar ve dikim malzemeleri: *böz* (bez, kumaş, 39b/4), *méta* (pamuklu kumaş, 27b/1), *turğan* (kalın kumaş, 27b/1), *turma* (kalın kumaş, 27b/1), *yigne* (iğne, 39b/4).

2. Eldiven ve ayakkabılar: *başmak* (ayakkabı, 39b/6), *ötük* (çizme, bot, 39b/5).

3. Baş ve yüz kıyafeti: *çermemek* (sarık, 15b/2).

“Giyinme, çıplaklık ve giysiler” başlığı altında verilen 16 sözcük, dönemin giysilerini, kumaş ve ayakkabı çeşitlerini, baş/yüz örtülerini örnekler; dikiş, ayakkabıcılık ve dokumacılık gibi faaliyetlerin bulunduğu işaret eder.

H. Beslenme, yiyecek ve içecek: *aş* (yiyecek, 15a/3, 40a/6), *erzāk* (yiyecek, içecek, 15a/2).

1. Beslenme, yiyecek ve içeceklerin nitelikleri: *bıstuğ* (iyi pişmiş, 39b/7), *pişuğ* (pişmiş, 39b/6).

2. Yemekler: *étmek* (ekmek, 8a/1), *katığ* (yoğurt, 5a/7, 17b/6).

3. İçecekler: *ayran* (ayran, 5a/7, 17b/6), *çağır* (şarap, içki, 10a/7), *su* (su, 10a/7, 13b/1, 16a/6, 16b/1, 24a/1), *süt* (süt, 17b/5).

4. Tahıl ve hububatlar: *arpa* (arpa, 8a/1), *başag* (başak, 8a/2), *buğday* (buğday, 7b/7), *konak* (pirinç, darı, 8a/1), *tarığ* (darı, 8a/1).

5. Meyve ve yemişler: *alma* (elma, 7a/2), *cigde* (iğde, 7a/2), *ķavun* (kavun, 7a/1), *nār* (nar, 7a/2), *üzüm* (üzüm, 7a/2), *yanğag* (ceviz, 7a/2), *yüzme* (dut, 7a/2).

6. Sebzeler: *sarımsak* (sarımsak, 28a/1).

7. Yağ ve baharatlar, tuz: *yağ* (yağ, 27b/6), *sarığ yağ* (sarı yağ, 27b/6), *tuz* (tuz, 27b/6), *yağluk* (yağlı, 27b/6).

8. Hayvan yiyecekleri: *‘alef* (hayvan yemi, 16b/4), *ot II* (ot, 16b/4)

“Beslenme, yiyecek ve içecek” başlığı altında verilen 29 sözcük/sözcük grubu, dönemin beslenme alışkanlıkları, yemek kültürü, bölgede yetişen tahıl, meyve, sebzeler ve yemeklerde kullanılan yağlar, baharatlar hakkında bilgi verirken aynı zamanda yiyecek ve içeceklerin genel adlandırmaları, pişirilme durumları ve hayvan yiyecekleri listesi sunar.

muştur. Bu çalışmada yeniden gözden geçirilerek sözcüğün *yancuğ* şeklinde okunmasına kanaat getirilmiştir.

I. Bitkiler, bitkinin bölümleri ve bitkilerden meydana gelen maddeler: *burşu* (gonca, 8a/2) *otun* (odun, 14a/2, 24a/5), *tiken* (diken, 39a/6), *yarpağ* (yaprak, 28a/1), *yığaç* (ağaç, 14a/2).

İ. Hayvanlar

1. Farklı özelliklerine göre hayvanlar

a. Kuşlar: *angıt* (angut, 6b/7), *baykuş* (baykuş, 7a/1), *çumçuk* (serçe, 6b/7), *itelgü* (atmaca, 6b/6), *karçığay* (doğan, 6b/6), *karğa* (karga, 7a/1), *kırğul* (atmaca, 6b/6), *kuş* (canlı, kuş, 6b/5), *öçin* (elçin, şahin, 6b/6), *ördek* (ördek, 6b/7), *paykul* (atmaca, şahin, 6b/7), *sart* (çaylak kuşu, 7a/1), *tavug* (tavuk, 6b/7), *turna* (turna, 6b/7).

b. At, koyun, keçi, inek ve deve: *argumak* (soylu, iyi cins at, 6a/3), *at* ^I (at, 6a/1, 6a/5, 6a/6, 6a/7, 27a/7), *ala at* (alaca renkli at, 41b/2), *aygır* (aygır, 6a/4), *biye* (kısarak, 6a/4), *boz at* (boz renkli at, 41b/2), *çabdar at* (yelesi ve kuyruğu beyazımsı doru at, 41b/3), *içki* (teke, keçi, 6a/2), *kara at* (siyah renkli at, 41b/2), *eşek* (eşek, 6a/1), *inek* (inek, 6a/2), *kısarak* (kısarak, 6a/4), *koçkar* (koç, 6a/3), *koş II* (çift, sabana koşulan iki öküz, 23a/2), *kozi* (kuzu, 6a/3), *kulan* (eşek, 6a/2), *kulun* (doğumdan bir yaşa kadar olan tay, 6a/2), *lük* (rahvan giden at, 6a/5), *öçki* (keçi, 6a/2), *sağlık* (süt veren koyun, 6a/3), *téve* (deve, 6a/1, 8b/5), *topçak* (topçak besili at, 6a/4), *torpı* (dana, 6a/1), *uy* (sığır, inek, 6a/1), *yorga* (iyi koşan at, 6a/4).

c. Amfibyum, haşeratlar: *bit* (bit, 6a/5), *bürge* (pire, 6a/5), *çibin* (sinek, 6a/5).

d. Kemirgenler: *sıçkan* (sıçan, 6b/3).

e. Balıklar: *balığ* (balık, 6b/4).

2. Dağ ve ormanda yaşayan hayvanlar: *ayık* (ayı, 6b/2), *arслан* (aslan, 6b/1), *bağa çanak* (kaplumbağa, 6b/4), *bars* (pars, 6b/1), *diltü* (sırtlan, 6b/2), *kaban* (yaban domuzu, 6b/1), *kaflan* (kaplan, 6b/1), *keyik* (ahu, 6b/2, 26a/5, 26a/6), *kurt* (kurt, 6b/4), *kuyı bağa* (kurbağa, 6b/4), *kürpi* (kirpi, 6b/3), *tavışkan* (tavşan, 6b/3), *torunguz* (domuz, 6b/1), *tülki* (tilki, 6b/2), *yoz* (çita, 6b/6).

3. Evcil hayvanlar: *pişek* (kedi, 6b/2), *it* (köpek, 6b/2), *köpek* (köpek, 6b/4).

“Bitkiler” başlığı altında verilen 5 sözcük, “Hayvanlar” başlığı altında verilen 62 sözcük, bölgenin coğrafyası, bitki varlığı, hayvanların gündelik hayattaki işlevleri, kullanım alanları, tarım, ulaşım ve hayvancılık gibi konularda aydınlatıcı bir çerçeve sunar. Kullandığı takvime hayvan isimlerini veren Türkler için hayvanların önemi büyüktür. Ancak bazı hayvanlara dair kavram alanı diğerlerine göre oldukça geniştir. Örneğin MT’deki atın rengi, cinsi, yaşı ile ilgili *arğumak*, *at I*, *ala at*, *aygır*, *biye*, *boz at*, *çabdard at*, *kara at*, *kısrak*, *kulun*, *lük*, *topçak*, *yorğa* gibi adlandırmalar Türk kültüründe atın konumunun göstergesidir. Büyük baş ve küçük baş hayvanlara oldukça geniş yer verilmesi de hayvancılığın önemli ölçüde geçim kaynağı olduğuna dair fikir verir.

J. Beden ve sağlık

1. Organlar ve bedenin bölümleri: *ağız* (ağız, 17a/3), *ayağ I⁴²* (ayak, 17a/5, 24a/3, 26a/4, 39b/3), *bağır* (ciğer, karaciğer, 17a/6), *barmak* (parmak, 17a/5), *baş* (baş, 16b/7, 17a/1, 22a/5, 26a/1), *baş barmak* (başparmak 17a/6), *bél* (bel, 17a/7), *boğuz* (boğaz, 17a/3), *boyun* (boyun, 17a/1, 17a/2), *burun* (burun, 17a/3, 26a/4), *but* (but, 17a/5), *büyük* (böbrek, 17a/7), *çınçalağ* (serçe parmak, 17a/6), *daluy* (omuz, 17a/4), *dudağ* (dudak, 17a/5), *emçek* (göğüs, 17a/5), *ének* (çene, 17a/4), *ét* (beden, 7a/2), *karın* (karın, 15a/3, 15a/4, 17b/5), *kol I* (el, 17a/4, 26b/5), *köt* (kıç, makat, 17b/1), *köz* (göz, 14b/2, 17a/2), *kulak* (kulak, 17a/3), *manğ* (alın, 17a/1), *manğlay* (alın, 17a/1), *müçe* (organ, 17a/7), *nének* (göz bebeği, 17a/2), *öñ* (yüz, surat, 17a/4), *öpke* (akciğer, 17a/7), *sik* (erkeğin cinsel organı, 17b/1), *sunyağ* (kemik, 7a/3), *sünek* (kemik, 7a/3), *taşak* (taşak, testis, 17b/1), *turnağ* (tırnak, 17a/5), *til* (dil, 17a/4, 17b/5), *tiş* (diş, 17a/3), *töş* (göğüs, 17a/6), *uça I* (sırt, 8b/5, 17a/7), *üçegü* (bağırsak, 17a/7), *yüz I⁴³* (yüz, 17a/3, 27b/7).

a. Hayvan organları ve bedeninin bölümleri: *kanat* (kanat, 7a/1), *kuyruk* (kuyruk, 7a/1), *moñuz* (boynuz, 6a/2), *sağrı* (sırt, 39b/5), *tére* (deri, 26a/6).

b. İnsan ve hayvan bedeninden çıkan salgı ve maddeler: *kan* (kan, 7a/2), *osrak* (osuruk, 17b/2), *poğ* (bok, 17b/1), *sidük* (sidik, 17b/2), *tér* (ter, 39a/5), *yaş II* (yaş, 14b/2).

c. Bedendeki lekeler, kıl, tüy ve deri: *ağ sağal* (beyaz sakal, 17b/4), *çal sağal* (hem beyaz hem kara olan sakal, 17b/5), *kara sağal* (siyah

42 *ayağ II* (kâse, 24a/3), bk. L. Eşya ve araç-gereçler.

43 *yüz II* (yüz, 41a/1), bk. O. Hâl ve Görünüş, Özellik, Şekil.

sakal, 17b/4), *kaş* (kaş, 17a/2), *kirpik* (kirpik, 17a/2), *köse sakal* (seyrek sakal, 17b/4), *mének* (benek, 28a/2), *saç* (saç, 4b/3, 28a/1), *sakal* (sakal, 17b/3), *téri* (deri, 7a/3), *tüg* (tüy, 17b/3), *uzun sakal* (uzun sakal, 17b/4).

d. Damarlar: *tamur* (damar, 7a/3).

e. Sinirler-kaslar-yağlar-dokular: *ilik* (ilik, 17a/5), *sinir* (sinir, asap, 7a/3).

2. Sağlık: *ésen* (sağlık, 39b/1, 39b/2), *sağ* (sağlık, 39b/1).

a. Hastalık ve belirtiler: *ağrık* (ağrı, sancı, 5b/3, 18a/2, 22a/4), *baş ağrık* (baş ağrısı, 22a/5), *beti mât* (benzi soluk, hasta, 22a/4), *bézgek* (humma, titreme, 10a/4), *ısıtma* (sıtma, 10a/4), *iç ağrık* (karın ağrısı, 22a/5), *şışuğ* (şişlik, 25b/6), *yağır* (binek hayvanlarının sırtında çıkan yara, 8b/5), *yara* (yara, 28a/3), *yarelik* (yaralı, 28a/3).

b. Bedendeki bazı farklılıklar ve engeller: *aksak* (aksak, 41b/4), *çolak* (çolak, 41b/4), *kaşağur* (kör, 41b/4), *közsiz* (kör, gözsüz, 41b/3), *mayruk* (topal, 41b/5), *sarağur* (sağır, 41b/4), *taz baş* (kel, 41b/3), *tilsiz* (dilsiz, 41b/3). *tökür* (sakat, ayağı olmayan, 41b/4).

“Beden ve Sağlık” başlığı altında verilen 87 sözcük/sözcük grubu, insan ve hayvanın fiziksel sağlığının günlük hayatta sıklıkla konuşulan ve tanımlanan konular olduğuna işaret etmektedir. Bu alandaki sözcükler sadece anatomik terimleri değil, aynı zamanda fizyolojik süreçleri, hastalıkları ve belirtilerini, fiziki özellikleri ve farklılıkları da yansıtmaktadır. Dönemin yaygın hastalıkları ve belirtilerine dair isimlerin yanı sıra cilt üzerindeki kıllar (saç, sakal, kaş, kirpik) ve tüyler için de detaylı bir kelime dağarcığı bulunmaktadır. Özellikle *sakal*, *aş sakal*, *çal sakal*, *çara sakal*, *köse sakal*, *uzun sakal* için ifade edilen kıl ve tüyün rengi, yoğunluğu ve uzunluğunu ifade eden sözcükler sakalın fiziksel bir unsurdan çok Özbay Kara'nın⁴⁴ belirttiği gibi “erillik göstergesi, imaj faktörü, teolojik bir sembol, sınıfsallığın ifade biçimi yahut insana bilgelik, yaşlılık gibi sıfatlar addeden bir kavram olarak kültür tarihinin parçası” olduğunun göstergesidir. Ayrıca “Bedendeki bazı farklılıklar ve engeller” başlığında sıralanan “aksaklık,” “körlük,” “sağırılık” ve “dilsizlik” gibi durumları ifade eden sözcükler bedensel engellerin toplumda fark edilen, adlandırılan ve kolektif bilinçte yeri olan durumlar olduğunu gösterir.

44 Özge Özbay Kara, “Toplumsal Paradoksun Nesnesi Olarak Klasik Türk Şiirinde Sakal”, *Folklor/Edebiyat*, cilt 30, sayı 120, Kasım 2024, s. 1141.; doi: 10.22559/folklor.2707.

K. Yapı

1. **Barınma ve korunma yapıları:** *çadır* (çadır, 22b/7, 23a/7), *koş I⁴⁵* (ev, 27a/2, 27a/), *otağ* (mekân, yer, 14a/3, 14a/4), *öy* (ev, 14a/3, 14a/4, 14a/3, 14a/5), *şāmyāne* (büyük çadır, 22b/7).
2. **Yapıyı oluşturan unsurlar:** *éşik* (kapı, 23a/5, 23a/6, 23a/7), *ķabuķ* (kapı, 23a/5), *tam* (dam, 14a/5, 14a/6, 20b/2).

“Yapı” başlığı altında verilen 8 sözcük, taşınabilir ve yerleşik hayatı temsil eden yapıları (çadır, ev, büyük çadır gibi) ve kapı, dam gibi yapısal unsurları ifade eder.

L. Eşya ve araç-gereçler

1. **Bağlama ve tutma işlevli malzemeler:** *bağ* (kemer, 15a/1), *boğun* (boğum, 24b/4), *ip* (ip, 23b/6).
2. **Ev eşyaları:** *béşik* (beşik, 39a/6).
3. **Temizlik malzemeleri:** *süpürgi* (süpürge, 26a/5).
4. **Yiyecek ve içecek malzemeleri:** *ayağ II* (kâse, 24a/3), *çöümüç* (kepçe, kevgir, 24a/3), *kāse* (kâse, çanak, 24a/3), *ķazan* (kazan, 24a/4), *oçak* (ocak, 24a/4), *tébsi* (tepsi, 24a/3).
5. **El Aletleri, basit makineler ve unsurları:** *açķun* (kilit, anahtar, 27b/2), *ķazuķ* (kazık, mih, 22b/7), *sergüçek/sürgüçek* (kilit, 27b/2), *tégiren* (değirmen, 8a/1), *toķmak* (tokmak, 22b/7), *yarguçaķ* (el değirmeni, 8a/1).
6. **Atçılık ve hayvancılık malzemeleri:** *çahāzlık* (eyer, semer, 7b/1), *éger* (eyer, 7b/1), *ķançuğa* (eyer kayışı, terki kayışı, 7b/2), *ķayış* (kayış, 7b/1), *ķuyuşķun* (eyere yük ve av bağlama kayışı, 7b/1), *nohta* (yular, 7b/2), *taķa* (at nalı, 27a/1), *üzengü* (üzengi, 7b/1), *yügen* (yular, 7b/1).
7. **Savaş ve av malzemeleri:** *baltu* (savaş baltası, 7b/5), *bıçaķ* (bıçak, 7b/3), *bildağ* (kılıç kabzası, 7b/5), *ķalkān* (kalkan, 7b/4), *ķatıķ yay* (sert yay, 7b/4), *ķılıc* (kılıç, 7b/2), *ķın II* (kın, silah kabı, 7b/5, 7b/6), *mltıķ* (tüfek, 7b/4), *oķ* (ok, 7b/3), *öpçin* (zırh, 22b/2), *pışak* (ok, 7b/5), *şadağ* (ok torbası, 7b/4), *yaraķ* (silah, 7b/5), *yay* (yay, 7b/3), *yay-i yumşak* (yumuşak yay, 7b/4).
8. **Ulaşım araçları ve unsurları:** *kēme* (gemi, 23a/1), *köprüik* (köprü, 23a/1).

45 *ķoş II* (çift, tarlada koşulan iki inek, 23a/2), bk. **İ. Hayvanlar**.

- 9. Takı ve süs malzemeleri:** *közgü* (ayna, 26a/7), *saç bağ* (kurdele, 14b/3), *saygal* (miğferlerin üzerinde tüyler, taçların üzerinde süsler, 27b/1), *tarag* (tarak, 28a/1).

Eserde kullanım amaçlarına ve işlevlerine göre isimlendirilen “Eşya ve araç-gereçler” gibi başlıklar altında verilen 47 sözcük, günlük yaşamdan ulaşıma, savaş malzemelerinden kişisel bakıma kadar pek çok alana dairdir. Savaş ve av malzemeleri ile atçılık ve hayvancılık malzemelerine özgü isimlerin sayıca fazla olması savaşın ve avcılığın, hayvancılığın toplumsal hayattaki yerini ve kullanılan aletlerin çeşitliliğini gösterir, nitekim bu durumu dönemin meslek isimleri de destekler niteliktedir.

M. Coğrafi unsurlar ve tabiat

- 1. Gökyüzü ve tabiat olayları:** *ay* (ay, 7a/4), *aydın* (mehtap, 7a/4), *boran* (boran, tufan, 14a/7), *bulut* (bulut, 7a/3), *çakmak* (şimşek, yıldırım, 13b/3), *kar* (kar, 13b/7), *kırav* (kırağı, şebnem, 4a/1), *kök II* (gök, gökyüzü, 7a/3), *kuyuş* (güneş, 7a/4), *muz* (buz, 13b/7), *salkın* (serin rüzgâr, 14a/7), *tar yah* (katı buz, 13b/7), *yamğur* (yağmur, /2), *yaruk* (aydın, 7a/7), *yél* (yel, 14a/6), *yulduza* (yıldız, 7a/4).
- 2. Yeryüzü, yeryüzü suları ve coğrafi unsurlar:** *arığ* (dere, 13b/1), *balçığ* (balçık, 14a/2), *batkağ* (bataklık, çöplük, 14a/1), *bayır* (çöl, 24b/2), *buluğ* (çeşme, pınar, 13b/1), *çöl* (çöl, 13b/7), *kağ* (küçük göl, su birikintisi, 13b/2), *késeğ* (kurumuş çamur, kerpiç, 14a/1), *kol II* (dağ eteğindeki tepeler, 13b/4), *kuduğ* (kuyu, 13b/1), *kuduğ su* (kuyu suyu, 13b/1), *kum* (kum, 13b/3), *muz tağ* (buz dağı, 13b/7), *otlağ* (otlak, çayır, 16b/5), *paçlığ* (balçık, 14a/2), *su* (su, 10a/7, 16a/6, 16b/1, 24a/1), *şor* (bozkır, tuzlu arazi, 14a/1), *tağ* (dağ, 13b/4, 13b/5), *taş* (taş, 13b/4), *taş tülek* (bozkır, 6b/6), *tépe I⁴⁶* (tepe, 13b/4), *tofrağ* (toprak, 13b/3), *uluğ köl* (deniz, 13b/4), *yazı* (ova, 24b/1, 24b/3), *yaylağ* (yayla, 16b/5), *yér* (yer, zemin, 13b/5, 13b/6), *zemîn* (yer, 13b/5).
- 3. Madenler ve taşlar, mineraller:** *altun* (altın, 7b/6), *kurğuşım* (kurşun, 7b/7), *kümüş* (gümüş, 7b/7), *témür* (demir, 7b/7), *yarmağ* (altın, 7b/7).
- 4. Ateş ve ateşin oluşturduğu maddeler:** *ot I⁴⁷* (ateş, 16b/2, 16b/23, 16b/4), *kül* (kül, 27b/2), *tütün* (duman, 27b/2).

46 *tépe II* (tepe, yüksek 13b/4), bk. N. Fiziksel, mekânsal ve ölçüsel kavramlar.

47 *ot II* (ot, 16b/4), bk. H. Beslenme, yiyecek ve içecek.

“Coğrafi unsurlar ve tabiat” başlığı altında verilen 51 sözcük/sözcük grubu Hindistan alt kıtasının geniş coğrafyasında hayvancılığın önemli olduğuna, su kaynakları ve altın, gümüş, kurşun gibi madenlerin bulunduğu, kışların sert geçtiğine işaret etmektedir.

N. Fiziksel, mekânsal ve ölçüsel kavramlar

1. Zaman: *ağşam* (akşam, 7a/7), *andın soñra* (ondan sonra, 9b/3), *bu il* (bu yıl, 7b/1), *bu kün* (bu gün, 7a/5), *bu kün kéce* (bu gece, 7a/6), *émdi* (şimdi, 24b/2), *érte* (sabah, seher, 7a/7), *il* (yıl, 14a/7, 14b/2), *kaçan* (ne zaman, 22b/5, 22b/6, 22b/7, 26b/4), *karangu kéce* (karanlık gece, 7a/7), *kéç* (geç, 12a/5, 12a/6, 12a/7), *kéce* (gece, 7a/4, 7a/6), *kéçe* (gece, 15b/5), *kéçe téz* (gecenin körü, 7a/4), *keler/kélür? il* (gelecek yıl, 14b/1), *kélür kéçe* (gelen gece, gelecek olan gece, 7a/7), *kéyin* (sonra, 13a/4, 26a/5) *kış* (kış, 39a/6), *kün* (güneş, 7a/4), *kündüz* (gün, gündüz, 7a/5), *küz* (güz, 39a/6), *ozu kün* (evvelki gün, 7a/6), *ötken kéce* (geçen gece, 7a/7), *öyi kün* (öbür gün, 7a/5), *soñra* (sonra, 9b/3), *tañla* (yarın, ertesi gün, 7a/5), *tün* (gece, 7a/4), *tünükün* (düneyin, 7a/6), *tünükün kéce* (dünkü gece, 7a/6), *yarım kün* (gün ortası, 7a/5), *yarım kéçe* (gece yarısı, 7a/5), *yaz* (yaz, 39a/6), *yılkur* (geçen sene, 14a/7).

a. 12 Hayvanlı Türk takvimi: *sıçkan il* (sıçan yılı, 41a/5), *uy il* (sığır yılı, 41a/5), *pars il* (pars yılı, 41a/5), *6 tavışkan il* (tavşan yılı, 41a/6), *lu il* (timsah yılı, 41a/6), *yılan il* (yılan yılı, 41a/6), *at il* (at yılı, 41a/6), *koy il* (koyun yılı, 41a/7), *biçen il* (maymun yılı, 41a/7), *tavug il* (tavuk yılı, 41a/7), *it il* (köpek yılı, 41a/7), *toñuz il* (domuz yılı, 41b/1).

2. Yer, mekân, konum ve yön: *anda* (orada, 9b/1, 9b/2, 26a/5), *andın* (oradan, 9b/3, 23b/2, 26b/5), *ara* (ara, 8b/1, 8b/2), *astı* (alt, 10b/7, 11a/1), *béri* (beri, 4a/5, 4a/7), *bu yan* (bu taraf, 4a/4), *içkeri* (içeri, 24a/1, 24a/2), *ilgerrak* (daha ileri, 40a/5), *ilgeri* (ileri, 40a/5), *ķanda* (nerede, 24b/1), *ķayan* (nereye, 26b/4), *ķayda* (nerede, 24b/1), *ķaydın* (nereden, 24a/7, 24b/1), *kéyin* (sonra, 40a/5, 40a/6), *kuyı* (alt, 10b/6), *néri* (o taraf, 4a/7), *o yan* (o taraf, 4a/4), *orun* (yer, 15a/7), *orta* (orta, 10b/7), *orda* (orada, 23a/6), *özge* (başka, 3b/7, 9b/2, 9b/3), *sol* (sol, 17a/4), *taşkarı* (dışarı, 24a/2, 24a/3), *üstı* (üst, 10b/7, 14a/6), *tépe II* (tepe, yüksek 13b/4), *yér* (yer, 1b/6, 2a/2, 2a/5, 2b/1, 2b/4, 2b/7, 3a/2, 3a/5, 3b/1, 14a/3, 18a/5, 18b/1, 18b/5, 19a/2, 19a/4, 19a/6, 19b/2, 19b/6, 20a/1, 20a/3, 20a/5, 20a/7, 20b/2, 20b/6, 21a/2, 21a/5, 21b/3, 21b/5, 21b/7, 28a/6, 28b/2, 28b/5, 28b/6, 29a/4, 29b/2, 29b/5, 30a/4, 30b/4, 30b/6, 31a/1, 31a/5, 31b/2, 31b/7, 32a/6, 32b/3, 32b/7, 33a/2, 33b/1, 33b/5, 34a/1, 34a/3,

34a/6, 34b/1, 34b/4, 34b/5, 34b/7, 35a/7, 35b/3, 36a/2, 36a/4, 36a/6, 36b/3, 36b/4, 36b/6, 37a/2, 37a/5, 37b/1, 37b/3, 38a/1, 38b/4, 38b/6, 39a/2), *yukarı* (yukarı, 10b/6), *yukararak* (çok yüksek, 10b/7).

3. Mesafe: *ırag* (uzak, 4a/1, 9a/5, 9a/6, 9a/7), *yakın* (yakın, 4a/1, 9a/6), *yavuk* (yakın, 9a/5).

4. Ölçü, derece ve miktar: *ança* (o kadar, 13a/7), *ança çaklık* (onun gibi, onun kadar, 25b/1), *artuk* (çok, fazla, 23b/1, 23b/2), *artukrak* (daha fazla, 23b/2), *az* (az, 15b/3), *azrak* (daha az, 15b/3), *bir yolu* (bir kez, 25b/3), *bütün* (bütün, 9b/4), *ğariş* (karış, 26a/2), *in I⁴⁸* (parça, 24a/5), *karı II* (bir kulaçlık uzunluk ölçüsü, karış, 26a/2), *köp* (çok, 15b/4, 15b/6), *tégme* (her bir, 26a/4).

“Fiziksel, mekânsal ve ölçüsel kavramlar” başlığı altında verilen 89 sözcük/sözcük grubu dönem insanların zaman, mekân, mesafe ve miktar algılarını göstermektedir. Bu başlıkta özellikle zaman (günün farklı bölümleri, aylar, mevsim, yıl, takvim) ve mekân (yer, mekân, konum ve yön) ile ilgili sözcükler daha detaylı verilmiştir.

O. Hâl ve Görünüş, Özellik, Şekil

1. Hâl ve görünüş: *abādân* (şen, mâmûr, 4b/4, 4b/5, 14a/4), *aç* (aç, 12b/3, 15a/3, 15a/4, 33b/4), *açuk* (açık, 23a/7), *arık* (temiz, 23b/1), *aruğ* (zayıf, halsiz, 11b/2), *berk* (sağlam, 26a/2), *boyı kıska* (kısa boylu, 23b/5), *boyı uzun* (uzun boylu, 23b/5), *bulğaglık* (25a/7), *bulgançuğ* (bulanık, karışık, 25a/7), *çiraylık* (güzel yüzlü, 27b/7), *çiraysız* (çirkin yüzlü, 27b/7), *éski* (eski, 8b/6, 8b/7), *kaytguçı* (dönen, 25a/6), *kélgüçı* (gelen, 16a/5), *körk* (güzel, 27b/6), *körksiz* (çirkin, 27b/6), *ötmekçi* (geçici, 30b/2), *saçlık* (saçlı, 14b/4), *saçsız* (saçsız, 14b/3), *saç uzun* (saçı uzun, 14b/3), *saçallık* (sakallı, 17b/3), *saçalsız* (sakalsız, 17b/3), *savug yüzlük* (suratsız, sevimsiz, 27b/7), *semiz* (semiz, 11b/2, 11b/3), *sorağuçı* (sorucu, kayıp şeyi arayan, 28a/2), *ték süküt* (sessiz, suskun, 10b/6), *tili açığ* (acı sözlü, iğneleyici ve kırıcı söz söyleyen, 26a/7), *tili çüçük* (tatlı dilli, hoşsohbet, 26a/6), *tili katık* (sert dilli, küfürbaz, 26a/6), *tok* (tok, 15a/4), *yağşı* (güzel, 1b/4, 1b/5, 1b/6, 2a/2, 2b/1, 2b/4, 4b/2, 4b/3, 4b/4, 4b/5, 5a/1, 18a/5, 19b/2, 19b/6, 20b/1, 23b/5, 28a/7, 28b/2, 28b/5, 28b/6, 29a/4, 31b/2, 32a/7, 33b/5, 35b/3, 36a/6, 36b/4, 36b/6, 37a/3, 39a/2), *yağşı boyluk* (hoş boylu, 23b/5), *yağşılık* (güzellik, 4b/4), *yañı* (yeni, 8b/7),

48 *in II* (açık mavi, firuze, 24a/5, bk. O. Hâl ve Görünüş, Özellik, Şekil, *in III* (nişan, damga, 24a/5), bk. B. İş, Meslekler, maddiyat ve toplumsal sınıf.

- 2. Şekil ve biçim:** *égri* (eğri, 8b/6), *éni tar* (eni dar, 24a/5), *itik* (keskin, 24a/5), *sınuğ* (kırık, 9b/4), *tar* (dar, 14b/6, 14b/7, 24a/4, 24a/5), *téşük* (delik, deşik, 26b/1), *tola* (dolu, 10a/6, 10a/7), *tügün* (düğüm, 25b/7), *tüzük* (düz, 8b/5, 8b/6), *yassı* (yassı, 24a/4), *yırtuğ* (yırtık, 9b/4).
- 3. Uzunluk, büyüklük, genişlik ve ağırlık:** *ağır* (ağır, 8b/4), *boy* (boy, 23b/5), *inçke* (ince, 25a/3, 25a/4), *kéñ* (geniş, 24a/4), *kıska* (kısa, 14b/6), *kiçik* (küçük, 9a/4, 9a/5), *siñil II* (hafif, 8b/4), *uşağ* (ufak, küçük, 39a/7), *uluk* (büyük, 9a/4, 9a/5), *uzun* (uzun, 14b/6, 14b/7), *yoğan* (kalın, yoğun, 25a/4), *yoğanrağ* (daha kalın, çok yoğun, 25a/5), *yük* (yük, 8b/4, 8b/5).
- 4. Doku:** *höl* (yaş, ıslak, 9a/3), *höli* (yaş, ıslak, 9a/2), *ıstığ* (sıcak, 16a/7, 16b/1, 16b/2), *katangu* (kuru, katı, 8b/7), *katık* (katı, sert, 7b/4, 23a/2), *kızık* (kızgın, harareti, 27b/5), *kuruğ* (kuru, 8b/7), *savuğ* (soğuk, 16b/2), *suluğ* (sulu, 40a/7), *susız* (susuz, 40a/7), *yumşak* (yumuşak, 7b/4).
- 5. Renk ve ışık:** *ağ* (ak, 35a/2, 41b/1), *in II* (açık mavi, firuze, 24a/5), *kara* (kara, 41b/1), *kızıl* (kırmızı, kızıl, 41b/1), *kök I* (mavi, 41b/2), *sarığ* (sarı, 41b/1), *yaşıl* (yeşil, 41b/1).
- 6. Tat ve koku:** *açığ I* (acı, 15a/6), *çüçük* (tatlı, 15a/6), *ıpar* (misk, 27b/2), *is* (koku, 27b/3), *tatıksız* (tatsız, 15a/5), *tatlık* (tatlı, 15a/5).
- 7. Sayı:** *bir* (bir, 40b/1), *éki* (iki, 40b/1), *üç* (üç, 40b/1), *tört* (dört, 40b/1), *bés* (beş, 40b/1), *altı* (altı, 40b/1), *yéti* (yedi, 40b/2), *sékiz* (sekiz, 40b/2), *toğuz* (dokuz, 40b/2), *on* (on, 40b/2), *on bir* (on bir, 40b/2), *on éki* (on iki, 40b/3), *on üç* (on üç, 40b/3), *on dört* (on dört, 40b/3), *on bás* (on beş, 40b/3), *on altı* (on altı, 40b/4), *on yéti* (on yedi, 40b/4), *on sékiz* (on sekiz, 40b/4), *on toğuz* (on dokuz, 40b/4), *yigirme* (yirmi, 40b/5), *yigirme bir* (yirmi bir, 40b/5), *yigirme éki* (yirmi iki, 40b/5), *yigirme üç* (yirmi üç, 40b/5), *yigirme dört* (yirmi dört, 40b/5), *yigirme bás* (yirmi beş, 40b/6), *yigirme altı* (yirmi altı, 40b/6), *yigirme yéti* (yirmi yedi, 40b/6), *yigirme sékiz* (yirmi sekiz, 40b/6), *yigirme toğuz* (yirmi dokuz, 40b/7), *otuz* (otuz, 40b/7), *ırk* (kırk, 40b/7), *éllik* (elli, 40b/7), *altmış* (altmış, 40b/7), *yétmiş* (yetmiş, 41a/1), *séksen* (seksen, 41a/1), *toğsan* (doksan, 41a/1), *yüz II* (yüz, 41a/1), *éki yüz* (iki yüz, 41a/1), *üç yüz* (üç yüz, 41a/2), *tört yüz* (dört yüz, 41a/2), *bés yüz* (beş yüz, 41a/2), *altı yüz* (altı yüz, 41a/2), *yéti yüz* (yedi yüz, 41a/3), *sékiz yüz* (sekiz yüz, 41a/3), *toğuz yüz* (dokuz yüz, 41a/3), *miñ* (bin, 41a/3).
- 8. Ses:** *su āvaz* (su sesi, 23a/2) 86

Ö. Hareket ve yolculuk: bat (çabuk, hızlı, 12a/4, 12a/5, 38b/3), iş (iş, 13a/2, 13a/3, 13a/4, 13a/5, 15b/6), *yıldam* (çabuk, hemen, 12a/3, 12a/4, 12a/5), *yıldamrak* (daha çabuk, 12a/4), *yol* (yol, 3b/7, 4a/1, 6a/5, 25a/2, 25b/3).

“Hâl ve görünüş, özellik, şekil” başlığı altında verilen 129 sözcük dış dünyanın, nesnelerin, insanların, durumların ve fiziki ortamın durumunu, niteliğini, niceliğini, şeklini betimlemektedir. Daha çok sıfat türündeki bu sözcüklerden bir kısmı hem fiziksel hem de karakter olarak insanların birbirlerini nasıl tanımladıklarına dair fikir verir. “Hareket ve yolculuk» başlığı altında verilen 5 sözcükten 3’ü hızı ifade etmektedir.

P. Değersizlik ve kötülük: *kaçkuçı* (kaçan, kaçak, 16a/5), *karak* (yağma, çapul, 25a/1), *kul çılpakı* (ihanete uğramış, 22a/7), *uşluk* (iftira, 9a/7, 9b/1), *uşlukçı* (iftiracı, 9b/1), *yalğan* (yalan, 11b/1, 11b/2), *yalğançı* (yalancı, 11b/1), *yaman* (kötü, fena, 4a/7, 4b/1, 4b/2, 4b/7, 8a/3, 13a/4).

R. Duygusal ve düşünsel tepki, hâl ve oluşumlar: *ant* (ant, yemin, 8a/2, 8a/3, 8a/4), *çın* (doğru, 11a/6, 11a/7), *indek* (haber, 9b/7), *köñül* (gönül, 17b/1, 25b/3, 25b/4, 25b/5), *köñüllük* (gönüllü, 25b/4), *köñülsiz* (gönülsüz, 25b/5).

1. **Mutluluk, arzu, keyif ve huzur:** *külgü* (gülme, gülüş, 11a/2), *muştuluk* (müjdelik, 27a/1), *ötün* (istek, talep, af, 24a/6).
2. **Hasret, keder, üzüntü ve sıkıntı:** *açığ* (acı, keder, 15a/6), *ağrık* (ağrı, 5b/3, 18a/2, 22a/4), *uyathık* (utanç verici, yüz kızartıcı, 10a/2), *uyatsız* (utanmaz, 10a/3).
3. **Zorluk, güçsüzlük, ihtiyaç ve çaresizlik:** *küçlük* (zorlu, güçlü, 11b/3), *küçsiz* (güçsüz, 11b/3), *paçasis/peçesis* (güçsüz, 11b/3).
4. **Yalnızlık ve teklilik:** *yalğuz* (yalnız, 10b/5).
5. **Uyku, gaflet, sersemlik, şaşkınlık:** *déñ* (sersem, şaşkın, 41b/3), *tilbe* (deli, 11b/6, 22a/3), *tüş* (düş, rüya, 15b/5), *uyku* (uyku, 30a/1).
6. **Korku, endişe:** *korukuk?* (korkak, 9a/2)

Dönemin düşünce yapısı, insan ilişkilerini ve iç dünyasını anlamak için “Duygusal ve düşünsel tepki, hâl ve oluşumlar” başlığı altında verilen 22 sözcük/sözcük grubu, “Değersizlik ve kötülük” başlığı altında verilen 9 sözcük/sözcük grubuna bakılabilir.

Sonuç

Satır arası çeviri yoluyla Çağatay Türkçesi-Farsça arasındaki kültürel ve kavramsal eşleşmeler hakkında fikir veren *Masdar-nāme-yi Tūrki (MT)*, yabancı

bir dili öğretmek gayesiyle yazılan iki dilli sözlüklerde olduğu gibi gündelik iletişimi sağlamaya imkân sunan sözcük, sözcük gruplarını ve cümleleri içerir. Dil öğretme gayesiyle yazılan eserde anlamsal olarak ilişkili sözcükleri gruplandırmak akılda kalıcılığı sağladığı için tematik tasniften yararlanılmıştır. Ancak *MT*'deki tematik yapı sistematik değildir. Yazar; isimleri bazen yakın anlamına göre sıralarken bazen de zıt anlamlı ya da eş sesli sözcüklerle birlikte sıralamış, yer yer isimlerin cümle içinde kullanımını göstermiştir.

Sıklık ve yaygınlık ölçütüne göre sözlükte yer bulan sözcükler dil malzemesinden öte kültürün bir parçası, sözlüklerse yazıldığı dönemin toplumsal tanığı ve dil öğretme aracı olarak görülmelidir. Tematik tasnif çalışmaları ise söz varlığını sistematik bir şekilde ortaya koyan, dilin pratik kullanımına ve kavramlaştırma gücüne dair bilgiler sunan çalışmalardır. Bu çalışmada *MT*'nin yazıldığı dönemin maddi ve manevi kültürüne, toplumsal anlayışına, düşünce yapısına dair dilsel kanıtlar içermesinin önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. *MT* gibi Bâbürlü Devleti zamanında yazılan sözlükler; toplumsal hiyerarşi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı, düşünce yapısı, gündelik hayat hakkında sunduğu verilerle birçok yönden Bâbürlü Devletini tanıtan ikincil kaynaklardır.

MT'nin dizin-sözlüğü ve tematik tasnifi hazırlanırken Hindistan'da Çağatay Türkçesini öğretmek amacıyla yazılan/yazdırılan *Fazlullah Han Lügati*, *Kélür-nâme (Zebân-ı Türkî)*, *Nisâb-ı Türkî*, *Nisâb-ı Türkî-i Tûrân*, *Nisâb-ı Türkî (der Lugat)*, *Nişâb-ı Kuşbiyye* gibi eserlerden yararlanılmış; bu eserlerin sözcük dağarcığının büyük ölçüde benzerlik gösterdiği fark edilmiştir. Bu durum, yazarların aynı ekolün mensupları olduklarını, geleneği sürdürdüklerini ve birbirlerinin eserlerinden faydalandıklarını ortaya koymaktadır. Bu benzerliklerin bir diğer nedeni ise sözlüklerin konuşma dilinin temel söz varlığına dayanmalarındır. Bununla birlikte, söz konusu eserlerin söz varlığında gözlemlenen farklılıklar, telif edildikleri bölgelerin dilsel özellikleri ve ağız farklılıklarından kaynaklanabilir. Bu makalede Hindistan'da dil öğretme gayesiyle yazılan/yazdırılan sözlüklerin karşılaştırılması yönündeki çalışmalara veri sunmak amaçlanmıştır. Nitekim Bâbürlü Devleti zamanında yazılan sözlüklerin ortak söz varlığının tespit edilmesine ve tematik yönden karşılaştırılmasına yönelik çalışmalar, Çağatay Türkçesinin Hindistan'daki sürecini ve gelişimini incelemede yardımcı olacaktır. Bununla birlikte *MT*'de ses (*büyrük* , *buluk* , *kuyuş* vs.), biçim (*betimât* , *kaşağur* , *sarağur* , *yulduza* vs.) yönünden Türkçenin tarihî lehçelerinde görülmeyen, eserin yazıldığı bölgenin ağız özelliklerini yansıtan sözcükler de bulunduğundan eserdeki isimlerin söz varlığının yer aldığı bu makale Türkçenin semantik, fonolojik, leksikolojik alanlarında çalışma yapacak araştırmacılara da kaynaklık edebilir.

Kaynakça

Ahmed, Akbar S., *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.

Akdemir, Yılmaz, *Senglâh'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)*, İstanbul, Kriter Yayınevi, 2020.

Alam, Muzaffar, *Hindistan'da İslam/Siyaset Dili ve Siyaset Kültürünün İnşası [1200-1800]*, çev. İhsan Durdu, İstanbul, VakıfBank Kültür Yayınları, 2022.

Bagasheva, Alexandra, "Culture-Specific Lexical Items, Concepts and Word-Level Communicative Strategies In English–Bulgarian/Bulgarian–English Lexicography", *English Dictionaries as Cultural Mines* (içinde), ed. Roberta Facchinetti, Cambridge Scholars Publishing, 2012.

Bodrogligeti, A. J. E., "A Glossary to the Rylands Eastern Turkic-Persian Versified Vocabulary", *Ural-*

Altäische Jahrbücher, cilt 53, 1981.

Corbin, Juliet - Strauss, Anselm, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2008.

Çakır, Yeşim, "Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî'nin Tematik Tasnifi (İsimler)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara, 2018.

Durmuş, İsa, "Arapça Sözlük Yazımı: Farklı Yöntemler ve Türler", *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (4–6 Kasım 2010)* (içinde), Kubbealtı Neşriyat, 2010.

Hadi, Nabi, *Dictionary of Indo-Persian literature*, Indira Gandhi National Centre for the Arts-Abhinav Publications, 1995.

Jackson, Howard, *Sözlükbilime Giriş*, çev. Mehmet Gürlek - Emine Patat, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 2016.

Kamacı Gencer, Derya, "Sözlükbilim-Toplum Dilbilim Arakesiti", *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, cilt 3, sayı 3, 2021.

Kaman, Sevda, *Masdar-nāme-yi Türkî (Metin-Sözlük)*, Ankara, Bidge Yayınları, 2024; https://www.academia.edu/126841523/Masdar_n%C4%81me_yi_T%C3%BCrk%C4%AB_Metin_S%C3%B6zl%C3%BCk_g%C3%B6zden_ge%C3%A7irilmesi [Erişim Tarihi: 20.05.2025]

Kaman, Sevda - Karagözlü, Savaş, *Nisâb-ı Türki-i Türân (Çağatayca-Farsça manzum Sözlük, İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım)*, Gece Kitaplığı, 2020.

Kara, Funda, “Sözlük Bilimi Açısından Kélür-Nâme”, *Prof. Dr. Avni Gözütok -Armağan Kitap-*, ed. Prof. Dr. Süleyman Efendioğlu - Dr. Öğr. Üyesi Hüsna Kotan, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, 2020.

Kara, Özge Özbay, “Toplumsal Paradoksun Nesnesi Olarak Klasik Türk Şiirinde Sakal”, *Folklor/Edebiyat*, cilt 30, sayı 120, 2024; doi: 10.22559/folklor.2707.

Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Kocapınar, Pelin, “Kavram Sözlükleriyle İlgili Terminoloji Üzerine”, *Turkish Studies*, cilt 9, sayı 9, 2014.

_____, “Kavram Sözlüğü ve Türkçe”, *Geçmişten Geleceğe Türk Sözlükçülüğü – Elginkan Vakfı 3. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (19–21 Nisan 2017)* (içinde), İstanbul, Kırıntı Yayınları, 2017.

Özkan, Nevzat, “Türk Dilinin Çekildiği Önemli Bir Saha: Hindistan”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi/International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*, cilt 6, sayı 1, 2022.

Öztürk, Seyfullah, “Fazlullâh Han Lügâti (İnceleme-Metin-Dizin)”, (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 2022.

Sarıca, Bedri, *Çağatayca-Farsça Manzûm Bir Lügat Nisâb-ı Türki*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2014.

Şenata, Nalan, “Divânü Lugâti’t-Türk’te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Manisa, 2020.

Şirin, Hatice, *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Turan, Fikret, “Turkic Grammar Books Written in Mughal India During the 18th and 19th Centuries”, *Turkic Languages*, sayı 13, 2009.

_____, *Kelimetullah Hâce Pâdişâh Çağatayca Manzum Sözlük Nisâb-ı Kutbiyye*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.

_____, “Hindistan Babürlü Devletinde Yazılan Çağatayca Sözlüklerde Devlet Yönetimi ve Askeri Teşkilatla İlgili Kelimelere Dair”, *Journal of Turkish Language and Literature*, cilt 59, sayı 1, 2019.

Yavuz, Galip, “Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 6, sayı 1, 2002.

Elektronik Kaynaklar

Mîr Îsâoğlu Hâcî Şâşî Taşkendî, *Masdar-nāme-yi Türkî*, H. 1090/M. 1679; Paris Millî Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu, Supplément Turc 1013; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10082354t.r=supplemen%20turc%201013?rk=85837;2/> [Erişim Tarihi: 10.05.2025]

Paris Millî Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu, Supplément Turc 1014; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52519669j.r=supplement%20Turc%201014?rk=21459;2/> [Erişim Tarihi: 10.05.2025]

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

